

DXSH MEXANIZMLARINING QASHQADARYO VILOYATIDA QO'LLANILISHI, TAHLIL VA BAHOLASH

Hamroyev G'ayratjon

Qarshi davlat texnika universiteti

ORCID: 0009-0000-8679-2325

ghamroyev8775@gmail.com

Annotatsiya. Davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlari mahalliy infratuzilmani rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish va xizmatlar sifatini oshirishda samarali vosita sifatida qaralmoqda. Ushbu maqolada DXSh tizimining Qashqadaryo viloyatidagi qo'llanilish holati, mavjud loyihalar tahlili va ularning iqtisodiy hamda ijtimoiy samaradorligi baholandi. Tadqiqotda hujjatli manbalar, rasmiy statistika, xalqaro tajriba va mahalliy ekspertlarning fikrlari asosida tizimli yondashuv qo'llanildi. Natijalar viloyatda DXShning infratuzilmaviy tarmoqlar, xususan sog'liqni saqlash, ta'lim va energetika yo'nalishlarida salmoqli o'rin egallayotganini ko'rsatdi. Shu bilan birga, mavjud institutsional to'siqlar va investitsiya xavflarining tahlili asosida takomillashtirish yo'nalishlari ham ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: davlat-xususiy sheriklik, Qashqadaryo viloyati, investitsiya, infratuzilma loyihalari, iqtisodiy baholash, samaradorlik, institutsional muammolar, sog'liqni saqlash, ta'lim, energetika.

ПРИМЕНЕНИЕ, АНАЛИЗ И ОЦЕНКА МЕХАНИЗМОВ ГЧП В КАШКАДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Хамроев Гайратжон

Каршинский государственный технический университет

Аннотация. Механизмы государственно-частного партнёрства (ГЧП) рассматриваются как эффективный инструмент для развития местной инфраструктуры, привлечения инвестиций и повышения качества услуг. В данной статье анализируется применение системы ГЧП в Кашкадарьинской области, рассматриваются реализуемые проекты и оценивается их экономическая и социальная эффективность. В исследовании использован системный подход на основе анализа документов, официальной статистики, международного опыта и мнений местных экспертов. Результаты показывают, что ГЧП занимает значительное место в таких инфраструктурных секторах, как здравоохранение, образование и энергетика. Наряду с этим, в статье выделены институциональные барьеры и инвестиционные риски, а также предложены направления совершенствования существующей практики.

Ключевые слова: государственно-частное партнёрство, Кашкадарьинская область, инвестиции, инфраструктурные проекты, экономическая оценка, эффективность, институциональные проблемы, здравоохранение, образование, энергетика.

APPLICATION, ANALYSIS AND EVALUATION OF PPP MECHANISMS IN KASHKADARYA REGION

Hamroyev Gayratjon

Karshi State Technical University

Abstract. *Public-private partnership (PPP) mechanisms are considered an effective tool for developing local infrastructure, attracting investments and improving the quality of services. This article assesses the state of application of the PPP system in the Kashkadarya region, analyzes existing projects and assesses their economic and social effectiveness. The study used a systematic approach based on documentary sources, official statistics, international experience and opinions of local experts. The results showed that PPPs play a significant role in the region's infrastructure sectors, in particular, healthcare, education and energy. At the same time, areas for improvement were developed based on an analysis of existing institutional barriers and investment risks.*

Keywords: *public-private partnership, Kashkadarya region, investment, infrastructure projects, economic assessment, efficiency, institutional issues, healthcare, education, energy.*

Kirish.

Bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikning yangi shakllari nafaqat infratuzilma va ijtimoiy sohalarni modernizatsiya qilishda, balki umumiy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda ham muhim o'rin egallamoqda. Shulardan biri sifatida davlat-xususiy sheriklik (DXSh) modeli global miqyosda muvaffaqiyatli amaliyotga aylangan bo'lib, u strategik loyihalarni amalga oshirishda resurslar, risklar va javobgarlikni o'zaro taqsimlashga asoslanadi. O'zbekiston Respublikasi ham DXSh tizimini rivojlantirishga ustuvor yo'nalish sifatida qarab kelmoqda. 2019-yilda qabul qilingan "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi Qonun bu boradagi huquqiy asoslarni mustahkamladi va so'nggi yillarda turli tarmoqlarda — sog'liqni saqlash, ta'lim, energetika va kommunal xizmatlar sohalarida bir qator loyihalar amalga oshirila boshlandi. Ayni vaqtda, bu mexanizmni mintaqaviy miqyosda samarali joriy etish masalasi yanada dolzarb tus olmoqda. Xususan, Qashqadaryo viloyati misolida DXSh mexanizmlarining amalida qanday qo'llanilayotgani, bu loyihalarning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligi, investitsion muhitga ta'siri va mavjud institutsional to'siqlarni o'rganish zarurati tug'ilmoqda. Viloyat aholisi soni, tabiiy resurslari va iqtisodiy salohiyatiga qaramay, bir qator infratuzilma va ijtimoiy xizmatlar bo'yicha muammolarga duch kelmoqda. Shu bois DXSh mexanizmlarini ushbu hududda to'g'ri yo'lga qo'yish barqaror rivojlanish uchun muhim strategik vositaga aylanishi mumkin. Mazkur tadqiqotda aynan Qashqadaryo viloyatidagi mavjud DXSh loyihalari holati, ularning iqtisodiy tahlili va baholash mezonlari o'rganiladi. Shuningdek, xalqaro tajriba va milliy amaliyot asosida viloyatda DXShni takomillashtirish yo'nalishlariga oid ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqiladi. Tadqiqotning dolzarbligi aynan mintaqaviy o'lchamda samaradorlikni oshirish va davlat-xususiy sheriklikni strategik boshqarish zaruratidan kelib chiqadi.

Adabiyotlar sharhi.

Davlat-xususiy sheriklik (DXSh) konsepsiyasi zamonaviy iqtisodiy nazariyada strategik infratuzilmani rivojlantirish, resurslarni optimallashtirish va davlat byudjetiga tushadigan yukni kamaytirish mexanizmi sifatida keng e'tirof etilgan. Yescombe (2011) o'z tadqiqotida DXShni risklarni taqsimlash va qiymat yaratish mezonlariga asoslangan uzoq muddatli hamkorlik deb ta'riflaydi.

Grimsey va Lewis (2004) esa DXSh modeli iqtisodiy samaradorlikni oshiruvchi mexanizm sifatida ayniqsa sog'liqni saqlash, transport va kommunal xizmatlar sohalarida muvaffaqiyatli tatbiq etilayotganini ta'kidlaydilar. Hodge va Greve (2007) DXShning institutsional barqarorligi, shartnomaviy yondashuvi va siyosiy iqlim bilan bog'liqligini alohida ta'kidlab

o'tadi. Ularning tadqiqotlarida davlatning strategik boshqaruvdagi faolligi va xususiy sektorning texnologik innovatsiyalar olib kirishdagi roli DXSh samaradorligini belgilovchi asosiy omillar sifatida qayd etilgan. Xalqaro tajribalarda Buyuk Britaniya, Kanada va Malayziya kabi davlatlarda DXShning mustahkam institutsional va huquqiy bazaga asoslanib rivojlanganligi kuzatiladi. Jahon banki va Osiyo taraqqiyot banki tomonidan e'lon qilingan tahlillar shuni ko'rsatadiki, mintaqaviy darajada DXSh loyihalari muvaffaqiyatiga erishish uchun lokal sharoitlarni hisobga olgan holda dizaynlashtirilgan yondashuv zarur. O'zbekiston kontekstida esa DXSh bo'yicha ilk nazariy yondashuvlar, asosan, huquqiy bazani shakllantirish, loyihalarni tasdiqlash tartibi va moliyalashtirish sxemalarini tahlil qilishga qaratilgan. Jumladan, To'xtayev (2021) DXShning milliy qonunchilikdagi o'rni va rivojlanish dinamikasini o'rganadi, Karimov (2022) esa DXSh orqali amalga oshirilgan loyihalarning moliyaviy natijadorligini baholaydi. Biroq mintaqaviy miqyosda, xususan Qashqadaryo viloyati misolida DXShning amaliy qo'llanilishi, natijalari va baholash usullari bo'yicha kompleks ilmiy izlanishlar yetarlicha mavjud emas. Mazkur tadqiqotda ana shu bo'shliqni to'ldirish maqsadida ilgari surilgan nazariy qarashlar va xalqaro tajribalardan foydalanilgan holda Qashqadaryo viloyatidagi DXSh amaliyotiga empirik yondashuv asosida ilmiy baho beriladi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu tadqiqotda davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlarining Qashqadaryo viloyatida qanday joriy etilayotgani, ularning iqtisodiy samaradorligi va institutsional muammolari tizimli yondashuv asosida o'rganildi. Metodologiya sifatida **aralash uslubdagi** — ya'ni **nazariy tahlil, empirik kuzatuv, statistik baholash** va **ekspert so'rovlari** kombinatsiyasi tanlandi. Birinchi bosqichda, DXSh to'g'risidagi milliy qonunchilik, O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi, Davlat-xususiy sheriklik markazi, shuningdek, Jahon banki va Osiyo taraqqiyot bankining rasmiy hisobotlari tahlil qilindi. Bu hujjatlar orqali DXShning institutsional modeli, huquqiy asoslari va sektorlar bo'yicha amalga oshirilgan loyihalar bazasi shakllantirildi. Ikkinchi bosqichda, **Qashqadaryo viloyatidagi 2020–2024 yillar oralig'ida amalga oshirilgan DXSh loyihalari** bo'yicha empirik ma'lumotlar to'plandi. Bu bosqichda quyidagi ko'rsatkichlar o'rganildi:

- loyiha soni va umumiy qiymati;
- xususiy investitsiya hajmi;
- loyihalarning sektorlar bo'yicha taqsimoti;
- natijaviylik indikatorlari (aholini qamrab olish, xizmatlar sifati, infratuzilma yaxshilanishi va h.k.).

Ma'lumotlar asosida **deskriptiv statistika, korrelatsion tahlil** va **ko'p omilli regressiya modeli** qo'llanildi. Regressiya orqali DXSh loyihalari va iqtisodiy indikatorlar (mahalliy YaIM, bandlik darajasi, infratuzilma xarajatlari) o'rtasidagi bog'liqlik aniqlashtirildi. Uchinchi bosqichda **ekspert baholash usuli** qo'llanildi. Bunda Qashqadaryo viloyati hokimligi, sog'liqni saqlash, ta'lim va energetika sohalaridagi 15 nafar malakali mutaxassis bilan yarim tuzilgan intervyular o'tkazildi. Ekspertlardan DXSh amaliyoti, muvaffaqiyatli va qiyinchiliklarga uchragan loyihalar, institutsional muammolar va takomillashtirish bo'yicha takliflar so'raldi. Mazkur metodologik yondashuv DXShning viloyat darajasida qanday ishlayotganini nafaqat raqamlar, balki joylardagi real holat va qaror qabul qiluvchilar nuqtayi nazaridan ham baholash imkonini berdi. Bu esa ilmiy tahlilning chuqurligi va amaliy ahamiyatini ta'minladi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Qashqadaryo viloyatida 2020–2024-yillar davomida davlat-xususiy sheriklik (DXSh) asosida bir qator infratuzilma va ijtimoiy soha loyihalari amalga oshirilgan bo'lib, ularning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligini baholash ushbu tadqiqotning markaziy yo'nalishini tashkil etdi. Tahlil uch yo'nalishda olib borildi: statistik ko'rsatkichlar asosida makroiqtisodiy ta'sir, sektorlar kesimida loyiha samaradorligi va ekspert fikrlari asosidagi baholash. Loyihalarning

umumiy tavsifi: viloyatda DXSh asosida 17 ta yirik loyiha amalga oshirilgan bo'lib, ularning umumiy qiymati 1,2 trillion so'mni tashkil etdi. Loyihalarning sektoral taqsimoti quyidagicha:

- **Sog'liqni saqlash** – 6 loyiha (35%);
- **Ta'lim** – 4 loyiha (24%);
- **Energetika va issiqlik ta'minoti** – 3 loyiha (18%);
- **Ichimlik suvi va kanalizatsiya tizimi** – 2 loyiha (12%);
- **Transport-logistika** – 2 loyiha (11%).

Alohida ta'kidlash kerakki, ushbu loyihalarning 58% xususiy investorlar tomonidan tashabbus ko'rinishida boshlangan, qolganlari esa mahalliy hokimliklar tomonidan e'lon qilingan tenderlar asosida shakllantirilgan.

Iqtisodiy samaradorlik tahlili: statistik tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, DXSh loyihalari amalga oshirilgan tumanlarda iqtisodiy faollik sezilarli darajada oshgan. Masalan, Koson tumanida DXSh asosida tashkil etilgan diagnostika markazi ish boshlagandan so'ng, sog'liqni saqlash xizmatlariga bo'lgan aholi murojaatlari soni 40% ga, diagnostik qamrov esa 60% ga oshgan. Regressiya tahliliga ko'ra, har 100 mlrd so'mlik DXSh sarmoyasi mahalliy YaIM o'sishiga **o'rtacha 0,25%** ijobiy ta'sir ko'rsatgan ($R^2 = 0.63$; $p < 0.05$). Bu DXSh investitsiyalarining mintaqaviy iqtisodiy faollikka bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatayotganidan dalolat beradi.

Ekspert fikrlari asosidagi baholash: so'rovnoma va yarim tuzilgan intervyular orqali olingan ekspert fikrlari quyidagi asosiy jihatlarni ko'rsatdi:

- **Kuchli tomonlar:** tashabbuskorlik, byudjet yuki kamayishi, xizmatlar sifatining oshishi;
- **Zaif tomonlar:** huquqiy tushunmovchiliklar, shartnoma shaffofligining pastligi, risklar noto'g'ri taqsimlanishi;
- **Imkoniyatlar:** innovatsion texnologiyalarni jalb qilish, nodavlat xizmatlarni rivojlantirish;
- **Xavflar:** investorlar ishonchsizligi, siyosiy noaniqlik, mahalliy mutaxassislarining tayyorgarlik darajasi.

Ekspertlarning 73% DXShni viloyat infratuzilmasi uchun strategik yo'nalish deb baholagan bo'lsa, 67% samaradorlikni oshirish uchun normativ-huquqiy asoslarni yanada aniqlashtirish zarurligini ta'kidlagan.

Xulosa va takliflar.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Qashqadaryo viloyatida davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlari bosqichma-bosqich joriy etilib, mintaqaviy iqtisodiyotda muhim o'rin egallamoqda. DXSh asosida amalga oshirilgan loyihalar sog'liqni saqlash, ta'lim, energetika va boshqa infratuzilmaviy sohalarida xizmatlar sifati va qamrovini oshirishga xizmat qilgan. Statistik va regressiyaviy tahlillar, shuningdek, ekspert fikrlari ushbu modelning iqtisodiy faollik va mahalliy YaIMga sezilarli ta'sir ko'rsatayotganini tasdiqladi. Shu bilan birga, mavjud loyihalarning samaradorligini cheklayotgan bir qator tizimli muammolar ham aniqlangani ahamiyatlidir. Xususan, shartnoma shaffofligining pastligi, institutsional muvofiqlashtirishdagi sustlik, huquqiy tafovutlar va xususiy sektor uchun yetarli kafolatlarning yo'qligi loyihalarning barqaror rivojlanishiga xavf tug'diradi.

Yuqoridagi tahlillar asosida quyidagi ilmiy-amaliy **tavsiyalar** ishlab chiqildi:

1. **DXSh bo'yicha mintaqaviy strategiyani ishlab chiqish** – har bir viloyatning ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlarini inobatga olgan holda alohida strategik hujjatlar ishlab chiqilishi zarur.
2. **Huquqiy va institutsional mexanizmlarni kuchaytirish** – DXSh loyihalarini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlar viloyat darajasida ham aniq va barqaror bo'lishi kerak.
3. **Shartnomaviy shaffoflikni oshirish** – barcha DXSh loyihalari bo'yicha ochiq ma'lumotlar bazasi va monitoring tizimini joriy etish orqali jamoatchilik nazorati kuchaytirilishi lozim.

4. **Mahalliy mutaxassislar salohiyatini oshirish** – DXSh bilan bog'liq huquqiy, moliyaviy va texnik jihatlar bo'yicha viloyatdagi davlat xizmatchilari va xususiy sektor vakillari uchun doimiy o'quv dasturlarini yo'lga qo'yish zarur.

5. **Ekspert baholash va monitoring tizimlarini joriy etish** – har bir DXSh loyihasi boshlanishidan avval "value-for-money" (VfM) tahlili o'tkazilishi va loyiha davomida mustaqil monitoring mexanizmlari ishlashi kerak.

Xulosa qilib aytganda, Qashqadaryo viloyatida DXSh modeli iqtisodiy o'sish, xizmatlar sifati va infratuzilmani rivojlantirishda muhim vositaga aylanishi mumkin. Biroq bu boradagi yondashuvlar puxta rejalashtirilgan, institutsional jihatdan asoslangan va xalqaro tajriba bilan uyg'un bo'lishi lozim. Tadqiqot natijalari esa bu yo'nalishda kompleks yondashuvlar zarurligini ilmiy asosda ko'rsatib berdi.

Adabiyotlar/Литература/Reference:

Grimsey, D., Lewis, M.K. (2004) *Public-Private Partnerships: The Worldwide Revolution in Infrastructure Provision and Project Finance*. — Cheltenham: Edward Elgar Publishing, - 296 p.

Hodge, G., Greve, C. (2007) *Public-private partnerships: An international performance review*. // *Public Administration Review*. Vol. 67, №3. -P. 545–558.

Karimov, B.R. (2022) *Davlat-xususiy sheriklik asosida moliyaviy barqarorlikni ta'minlashning dolzarb masalalari*. // *Moliyaviy tahlil jurnali*. №3. - B. 61–67.

Mukhitdinov, H. S., and F. A. Norkobilova (2021). "Prospects for Development of Digital Economy in Entrepreneurship." *Academic Journal of Digital Economics and Stability*: 27-36.

Mukhitdinov, Kh S., and G. Kh. "Makhmatkulov. Providing trade services to the population of the region." *International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD)*, e-ISSN: 2456-6470.

Muxitdinov, Kh S., and L. N. Khudoyorov (2016). "Information-analytical support systems forecasting small businesses." *Web of Scholar* 5: 12-14.

Muxitdinov, Madina Bozorova Xudayar, and Farrux Qodirov (2022). "The role and importance of telemedicine in the provision of medical services to the population." *International Conference on Information Science and Communications Technologies ICISCT*. Vol. 4.

Muxitdinov, X. S., A. N. Rakhimov, and Sh X. Muxitdinov (2020). "The forecast for the development of the public services sector." *Solid State Technology* 63.6.

Muxitdinov, Xudayar. (2024) "Mintaqada asalarichilikni rivojlantirish va asalarilarning kasallanish xavfini oldini olish." *Теоретические аспекты становления педагогических наук* 3.14: 144-151.

O'zbekiston Respublikasi "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi Qonuni, 2019-yil 10-may, №3PY-537.

Suyunovich, Mukhitdinov Khudoyar, and Nosirov Bakhtiyor Nusratovich. "Communication and information services to the population of the region. Jan." *March* 21: 71-82.

Suyunovich, Nazarova Gulruh Umarjonovna Mukhitdinov Khudoyar. "FORECASTING FAMILY HOUSEHOLD THROUGH TREND MODELING." *Journal of Northeastern University* ISSN: 1005-3026.

To'xtayev, A.X. (2021) *O'zbekistonda davlat-xususiy sheriklikning huquqiy asoslari va rivojlanish istiqbollari*. // *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*. №2. — B. 45–52.

Yescombe, E.R. (2011) *Davlat-xususiy sheriklik asoslari: Moliyaviy va institutsional yondashuvlar*. — London: Elsevier, - 376 b.

Мухитдинов, Х.С., and Худоев Л.Н. (2016). "Разработка информационно-аналитических систем поддержки принятия решений и прогнозирования деятельности промышленных предприятий." *Наука и мир* 7-1: 54-56.